

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญ

เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่กว่า 70 % ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นภูเขาสูง มีอากาศที่เย็นสบายทำให้ให้มีพืชเศรษฐกิจที่สำคัญหลายชนิดที่สามารถเจริญเติบโตได้ดีในพื้นที่สูง และหนึ่งในพืชเศรษฐกิจที่สำคัญเป็นอย่างมาก ก็คือ กาแฟ ซึ่งองค์มา สุวรรณภูมิ (กองบรรณาธิการจดหมายข่าวผลิตใบฯ กรมวิชาการเกษตร เข้าถึงจาก http://www.doa.go.th/pibai/pibai/n12/v_3-apr/ceaksong.html เมื่อวันที่ 3 กันยายน 2558) กล่าวว่า กาแฟอาราบิก้าเป็นกาแฟที่ได้รับความนิยมมากกว่ากาแฟโรบัสต้าและในประเทศไทยปลูกได้เฉพาะพื้นที่สูงเหนือระดับน้ำทะเลประมาณ 700 เมตรขึ้นไป และที่มีอากาศเย็น ความชื้นสูง ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวมีอยู่อย่างจำกัดเฉพาะในเขตภาคเหนือและบางส่วนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเท่านั้น นอกจากนี้ จากข้อมูลของสำนักงานเกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตรได้รายงานข้อมูลการปลูกกาแฟในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ดังตารางที่ 1.1

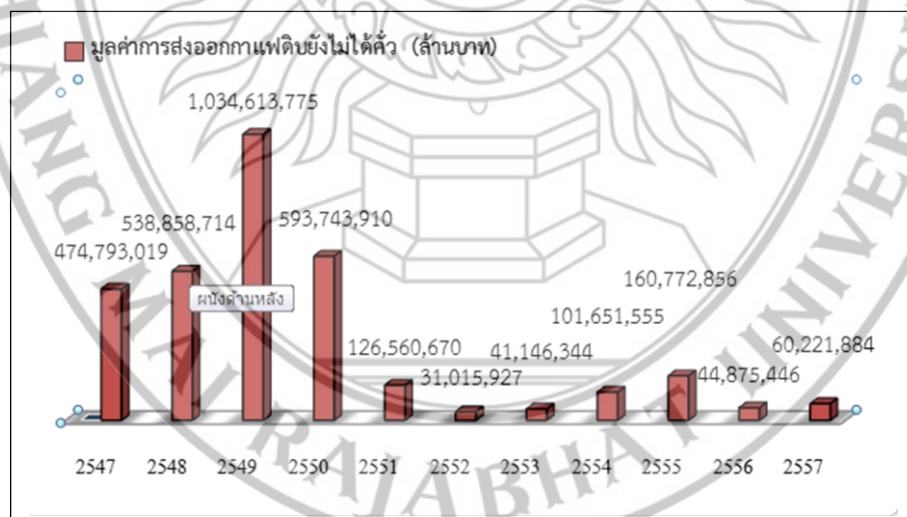
ตารางที่ 1.1 แสดงข้อมูลการปลูกกาแฟในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ที่	อำเภอ	ครัวเรือน	ประเภทสวน	ผลผลิตกาแฟ			
				เนื้อที่ปลูก (ไร่)	เนื้อที่ให้ผล (ไร่)	ผลผลิต (กก.)	ผลผลิตเฉลี่ย (กก.ต่อไร่)
1	แมลน้อย	725	สวนเดี่ยว	28	16	3,480	218
			สวนผสม/สวนแซม	2,529.75	1,015.5	89,351	88
			รวม	2,557.75	1031.5	92,831	90
2	แม่สะเรียง	418	สวนเดี่ยว	514.35	499.6	79,248	159
			สวนผสม/สวนแซม	47	47	5,000	106
			รวม	561.35	546.6	84,248	154
3	ปางมะผ้า	235	สวนเดี่ยว	122.75	122.75	64,380	524
			สวนผสม/สวนแซม	559.75	559.75	388,115	693
			รวม	682.5	682.5	452,495	663
4	เมือง	80	สวนเดี่ยว	302	295	26,190	89
			สวนผสม/สวนแซม	149.75	123.75	39,400	318
			รวม	451.75	418.75	65,590	157

ที่	อำเภอ	ครัวเรือน	ประเภทสวน	ผลผลิตกาแฟ			
				เนื้อที่ปลูก (ไร่)	เนื้อที่ให้ผลิต (ไร่)	ผลผลิต (กก.)	ผลผลิตเฉลี่ย (กก.ต่อไร่)
5	สบเมย	216	สวนเดี่ยว	316.5	310.5	84,740	273
			สวนผสม/สวนแซม	134.25	122.25	32,750	268
			รวม	450.75	432.75	117,490	271
6	ปาย	108	สวนเดี่ยว	433.65	433.65	67,356	155
			สวนผสม/สวนแซม	0	0	0	0
			รวม	433.65	433.65	67,356	155
7	ขุนยวม	125	สวนเดี่ยว	144.5	5.5	0	0
			สวนผสม/สวนแซม	17	5	300	60
			รวม	161.5	10.5	300	29

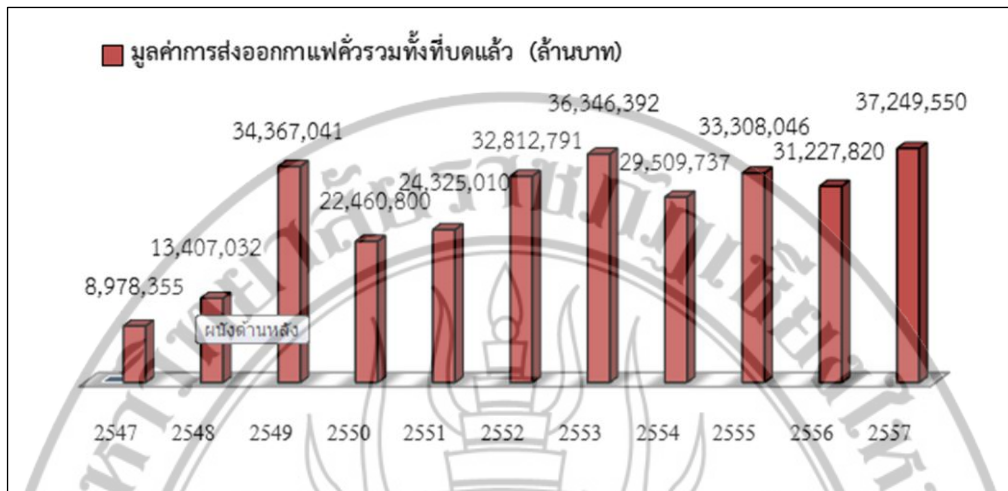
ที่มา: สำนักงานเกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

นอกจากนี้เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลด้านมูลค่าการส่งออกสินค้ากาแฟในรอบ 10 ปี คือตั้งแต่ปี 2547-2557 ในผลิตภัณฑ์กาแฟ 3 กลุ่ม คือ การส่งออกกาแฟดิบที่ยังไม่ได้คั่ว การส่งออกกาแฟคั่วรวมทั้งที่บดแล้วและการส่งออกกาแฟสำเร็จรูปแล้วพบถึงแนวโน้มมูลค่าการส่งออก ดังภาพที่ 1.1-1.3

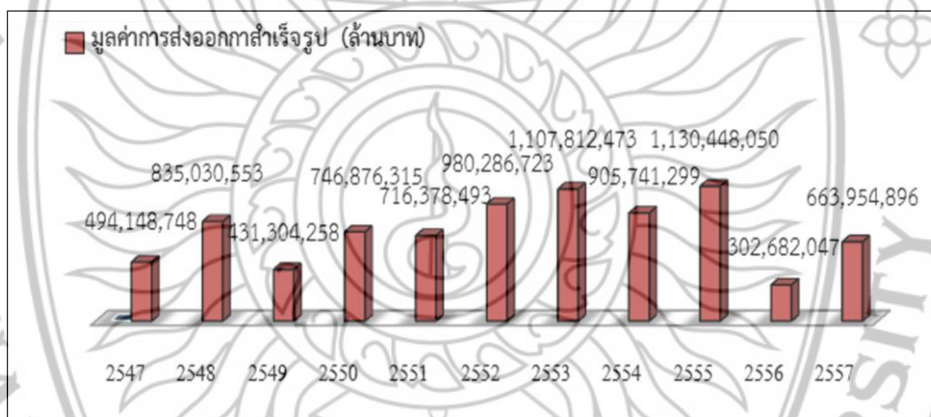

ภาพที่ 1.1 มูลค่าการส่งออกกาแฟดิบตั้งแต่ปี 2547-2557 ของประเทศไทย

ที่มา : กรมศุลกากร, 2557

ภาพที่ 1.2 มูลค่าการส่งออกไฟฟ้ารวมทั้งที่บดแล้ว ตั้งแต่ปี 2547-2557 ของประเทศไทย
ที่มา : กรมศุลกากร, 2557

ภาพที่ 1.3 มูลค่าการส่งออกไฟฟ้าสำเร็จรูปตั้งแต่ปี 2547-2557 ของประเทศไทย
ที่มา : กรมศุลกากร, 2557

จากภาพที่ 1.1-1.3 จะเห็นข้อมูลการส่งออกไฟฟ้าในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา นั้น มูลค่าของการไฟฟ้าที่ยังไม่ได้คั่วนั้นลดต่ำลงเป็นอย่างมากมาตลอดระยะเวลาตั้งแต่ ปี 2551 แต่ในทางกลับกันมูลค่าของการไฟฟ้ารวมทั้งที่บดแล้วกลับมีแนวโน้มสูงมากขึ้นเรื่อย ๆ นับตั้งแต่ปี 2550 เป็นต้นมา ส่วนมูลค่าการส่งออกไฟฟ้าสำเร็จรูปนั้นมีมูลค่าสูงขึ้นตั้งแต่ปี 2550 ถึง 2555 และปรับตัวลดลงในปี 2556 ส่วนในปี 2557 กลับมียอดการส่งออกสูงมากขึ้นกว่าปีที่ผ่านมา ดังนั้นจากข้อมูลข้างต้นจะเห็นว่าผลิตภัณฑ์ไฟฟ้าสามารถสร้างรายได้เข้าประเทศในแต่ละปีจำนวนมาก ไม่น้อยไปกว่าพืชเศรษฐกิจตัวอื่น ๆ เลย และเมื่อประกอบกับข้อมูลเนื้อที่ให้ผล (ไร่) และผลผลิตต่อไร่ในช่วง 3 ปี ที่ผ่านมาคือ

ปี 2556-2558 ดังภาพที่ 4 จะพบเนื้อที่ให้ผล (ไร่) รวมทั้งประเทศในปี 2558 มีถึง 269,596 ไร่ และปริมาณผลผลิต (ตัน) มีปริมาณ 34,469 ตัน ลดลงจากปี 2557 ซึ่งมีอยู่จำนวน 38,463 ตัน แต่เมื่อพิจารณารายภาคจะพบว่าภาคเหนือมีเนื้อที่ให้ผลมากกว่าทุกภาคและมีจำนวนมากขึ้นทุกปี ตั้งแต่ปี 2556-2558 โดยเฉพาะในปี 2558 ที่มีจำนวนพื้นที่ให้ผลสูงถึง 60,417 ไร่ มีผลผลิตในปีเดียวกันถึง 9,336 ตัน และในส่วนเฉพาะของจังหวัดแม่ฮ่องสอนก็มีเนื้อที่ให้ผลเพิ่มขึ้นทุกปี คือปี 2556 จำนวน 2,599 ไร่ ปี 2557 จำนวน 2,723 ไร่ และในปี 2558 มีจำนวนถึง 2,799 ไร่ ด้านผลผลิตในปี 2556 มีจำนวน 361 ตัน ปี 2557 จำนวน 384 ตัน และในปี 2558 เพิ่มขึ้นไปถึง 400 ตัน ซึ่งแสดงถึงแนวโน้มของผลผลิตกาแฟมีสูงขึ้นเรื่อย ดังนั้น หากมีการทำการตลาดและการหาโอกาสทางการตลาดที่ดีมี การสร้างแบรนด์ พัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้ตรงกับความต้องการของตลาด และหาวิธีการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์กาแฟแล้ว จะพบศักยภาพการแข่งขันและสร้างความเข้มแข็งแก่วิสาหกิจชุมชนมากขึ้น

ตารางที่ 1.2 เนื้อที่ให้ผลและผลผลิตต่อไร่ปี 2556-2558 (พยากรณ์ไตรมาส 3 เดือนกันยายน 2557)

ภาค/จังหวัด	เนื้อที่ให้ผล (ไร่)			ผลผลิต (ตัน)		
	ปี2556	ปี2557	ปี2558	ปี2556	ปี2557	ปี2558
รวมทั้งประเทศ	296,815	263,779	269,596	37,460	38,463	34,469
ภาคเหนือ	50,197	52,962	60,417	7,792	7,994	9,336
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	-	82	102	-	4-11	
ภาคกลาง	1,181	1,174	1,194	124	129	139
ภาคใต้	245,437	209,561	207,883	29,544	30,336	24,983
แม่ฮ่องสอน	2,599	2,723	2,799	361	384	400
เชียงราย	23,148	24,035	30,178	3,565	3,451	4,497
เชียงใหม่	17,113	17,791	18,508	2,995	3,167	3,313

ที่มา : ศูนย์สารสนเทศการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

ดังนั้น ในแผนงานวิจัยเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์และขยายโอกาสทางการตลาดสินค้ากาแฟอาราบิก้าของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน จึงเป็นการวิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตและประสิทธิภาพที่ทันต่อสถานการณ์ในการดำเนินงานและการบริหารจัดการกลุ่มโอท็อป (OTOP) วิสาหกิจชุมชน รวมทั้งวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SME) อย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นลักษณะของการวิจัยเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนากลุ่มโอท็อป วิสาหกิจชุมชนและวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมเพื่อประโยชน์ในเชิงพาณิชย์และเพื่อสร้างแนวทางการบริหารจัดการเพื่อยกระดับขีดความสามารถ

ของวิสาหกิจสู่การสังเคราะห์ วิเคราะห์และพัฒนาเป็นต้นแบบของการดำเนินงานให้สามารถ
ตอบสนองการขับเคลื่อนผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์ของกลุ่มวิสาหกิจ ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 1.3 ข้อมูลพื้นที่เพาะปลูกพื้นที่เก็บเกี่ยวกาแฟอาราบิก้าจังหวัดแม่ฮ่องสอนปี 2558-2560

ที่	อำเภอ	ครัวเรือน			พื้นที่เพาะปลูก (ไร่)			พื้นที่เก็บเกี่ยว (ไร่)		
		2558	2559	2560	2558	2559	2560	2558	2559	2560
1	แม่สะเรียง	181	258	307	469.88	734.63	830.63	458.13	721.63	819.88
2	สบเมย	88	146	147	202.75	446.87	442.5	195.5	437.87	439.5
3	เมือง	65	65	98	365.93	381.18	426.1	357.93	368.18	425.1
4	แม่อาย	275	309	70	874.5	1,063.50	397.75	556.5	752.75	251.75
5	ปาย	51	46	74	217	198	389	217	196	389
6	ปางมะผ้า	28	36	52	84.75	161	262.75	84.75	161	262.75
7	ขุนยวม	102	116	44	132	223.5	166.75	1	180.5	156.75
รวมทั้งจังหวัด		790	976	792	2,346.80	3,208.67	2,915.48	1,870.80	2,817.92	2,744.73

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน (2560)

โดยการวิจัยนี้จะมีสินค้าที่มีผู้บริโภคคนสุดท้าย (End User) คือกลุ่มผู้บริโภคกาแฟอาราบิก้าในประเทศ ประกอบด้วยนักดื่มกาแฟ ร้านขายกาแฟหรือจำหน่ายผลิตภัณฑ์กาแฟและร้านค้าสมัยใหม่ (Modern Trades) และร้านซูเปอร์มาร์เก็ต โดยมีผู้ใช้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรงคือสำนักงานสภาเกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงนโยบาย และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ปลูกกาแฟในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน 2 อำเภอ คือ อำเภอแม่สะเรียงและอำเภอแม่อาย รวม 2 กลุ่มที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เพราะพื้นที่นี้มีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ มีผู้ผลิตกาแฟ เนื้อที่ปลูกกาแฟ และผลผลิตต่อไร่สูง ตั้งอยู่ในที่สูงที่จะมีข้อได้เปรียบอย่างเด่นชัด คือความสามารถผลิตกาแฟได้ดีกว่าแหล่ง ๆ อื่น โดยใช้ทรัพยากรในประเทศเป็นหลักในการผลิต อันจะเป็นฐานสำคัญในการขยายตลาดก้าวไปสู่การแข่งขันในระดับอาเซียนต่อไป

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. ศึกษารูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์กาแฟอาราบิก้าที่ก่อให้เกิดความคุ้มค่าในการลงทุนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

2. วิเคราะห์ลักษณะของผู้บริโภคกาแฟอาราบิก้า โอกาสทางการตลาด และการยอมรับในคุณลักษณะของผลิตภัณฑ์กาแฟอาราบิก้าของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

3. พัฒนาและสร้างต้นแบบสินค้า ตราสินค้า บรรจุภัณฑ์ และกลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาดของผลิตภัณฑ์กาแฟอาราบิก้า สำหรับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนสำหรับนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์

ขอบเขตของการวิจัย

เป้าประสงค์หลักของยุทธศาสตร์การวิจัย รายประเด็นวิสาหกิจชุมชน และวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมภายใต้กรอบการวิจัยเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าและบริการของกลุ่มโอท็อป และวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมนี้ มุ่งหวังให้การวิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำของรายได้ โดยการสร้างโอกาสและเพิ่มรายได้แก่วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมและเศรษฐกิจชุมชน ทั้งนี้เพื่อสนับสนุนนโยบายและเป้าหมายของรัฐบาลในด้านการเพิ่มศักยภาพทางเศรษฐกิจของประเทศและเป็นส่วนช่วยให้ประเทศหลุดจากกับดักรายได้ปานกลาง (Middle Income Trap) ตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และไทยแลนด์ 4.0 ดังนี้

7.1 กลุ่มวิสาหกิจชุมชนนาร่องในที่ปลูกกาแฟในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนจำนวน 2 กลุ่มจากพื้นที่นาร่อง 2 อำเภอ คือ อำเภอแม่อายและแม่สะเรียง (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงริเริ่มวิจัยพัฒนาพันธุ์พืชเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับพื้นที่ของแม่ฮ่องสอนผ่านโครงการหลวงฯ หนึ่งในนั้นคือกาแฟพันธุ์อาราบิก้าซึ่งถูกนำมาวิจัยส่งเสริมให้ชาวไทยภูเขาปลูกมาตั้งแต่ปี 2517 และจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้ส่งเสริมและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยปัจจุบันมีพื้นที่ปลูก 8,308 ไร่ มีผลผลิตผลกาแฟสดประมาณ 526 ตันต่อปี คิดเป็นมูลค่ากว่า 20 ล้านบาท) มีรายได้อันเกิดจากการดำเนินธุรกิจกาแฟอาราบิก้าในเชิงพาณิชย์เสริมกับรายได้อื่น ๆ อันจะก่อให้เกิดความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และช่วยลดปัญหาการว่างงานและการย้ายแรงงานเข้าสู่เมืองใหญ่ลง ตลอดจนช่วยสานต่อธุรกิจที่ใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาของท้องถิ่นในการแข่งขัน

7.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง คือ สำนักงานสภาเกษตรกรจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้นำข้อมูลจากงานวิจัยไปใช้ประโยชน์สำหรับการกำหนดแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนของจังหวัด และคณะนักวิจัยได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการทำธุรกิจชุมชน

7.3 ช่วงเวลาที่วิจัย ระยะเวลาในการทำวิจัย 12 เดือน คือ เดือนตุลาคม 2559 ถึงเดือนกันยายน 2560

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ประโยชน์ด้านนโยบาย รัฐและสำนักงานสภาเกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้นโยบายแผนพัฒนาด้านเศรษฐกิจในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนของกาแฟอาราบิก้าสู่ผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและรายได้แก่ชุมชน
2. ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ/พาณิชย์ ได้ผลิตภัณฑ์ต้นแบบ (Product Prototype) ของกาแฟอาราบิก้าจำนวน 2 แปรพันธุ์ที่มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ที่สามารถจะนำไปจำหน่ายในเชิงพาณิชย์ (Commercialization) ได้อันจะนำไปสู่การจดสิทธิบัตรแบรนด์กาแฟอาราบิก้าและนำไปใช้ในการดำเนินธุรกิจต่อไป

หน่วยงานที่ใช้ประโยชน์จากผลการวิจัย

1. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟที่เข้าร่วมโครงการใน 2 อำเภอคืออำเภอ แม่สะเรียง และอำเภอแม่ลาน้อย ได้เรียนรู้การทำตลาดกาแฟและสามารถปฏิบัติเพื่อเพิ่มมูลค่าในผลผลิตให้สูงขึ้น และเป็นการขยายโอกาสทางการตลาดในอนาคตต่อไป
2. สภาเกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้รูปแบบส่งเสริมการผลิต กระบวนการในการแปรรูปที่สามารถลดต้นทุนลงได้ และแบรนด์และบรรจุภัณฑ์ที่เชื่อถือ สามารถครองใจลูกค้า อันจะทำให้ผลของการทำการตลาดนั้นได้รายได้กลับมาสู่การเสริมสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือนของเกษตรกร